

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Михайло Карпенко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-7762-0644

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2021-41-12>

УДК 343.13

Гарантії реалізації прав третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у підготовчому провадженні

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Право власності відноситься до категорії абсолютних прав, тому гарантії його забезпечення розповсюджуються на всі сфери суспільних відносин, зокрема, кримінального процесу. Статтею 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) визначено, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Засада недоторканості прав власності поширюється на всіх суб'єктів, які потрапили в орбіту кримінального

провадження і відповідне право яких обмежується.

18 лютого 2016 року Законом України № 1019-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» КПК України доповнено новим учасником кримінального провадження – третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Цей суб'єкт наділений широким спектром прав для захисту своїх інтересів, оскільки за наслідками кримінального провадження до нього можуть бути застосовані заходи майнового характеру, зокрема, він може бути позбавлений права власності.

Незважаючи на змістовні гарантії реалізації прав третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у кримінальному провадженні, надані законодавцем, все ж таки, виникають питання теоретичного та практичного характеру, що потребують свого вирішення з метою удосконалення статусу цього учасника кримінального процесу.

Питання суб'єктного складу стадії підготовчого провадження, процесуального положення осіб, які беруть у ньому участь, зокрема третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, були предметом дослідження таких науковців, як: О.В. Бабаєва, О.В. Верховгляд-Герасименко, І.В. Гловюк, А.С. Котова та інших.

Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України після отримання обвинувального акта клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судово засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

Перелік учасників судового провадження визначений у п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК України. Ними є: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргю яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судово провадження.

Разом із тим ч. 2 ст. 314 КПК України встановлює, що підготовче судово засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та

законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду.

Логіка законодавця зрозуміла, висловлювати думку та вирішувати питання, що є предметом розгляду на цьому етапі судочинства, мають сторони кримінального провадження та зацікавлені у його результатах суб'єкти, зокрема потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження. Останні за рішенням суду можуть бути притягнуті до відповідальності кримінально-правового чи цивільно-правового характеру.

Слід звернути увагу, що внаслідок недосконалості конструкції статті 314 КПК України, «за бортом» підготовчого провадження може залишитися такий суб'єкт, як третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Аналіз судової практики з цього питання свідчить про її неоднозначність. Одні судді залучають такого учасника до участі в підготовчому провадженні [1,2], інші – вважають, що на цьому етапі це є передчасним [3].

Підаючи сумніву останню позицію, зауважимо, що відповідно до положень кримінального та кримінального процесуального законодавства за наслідками судового провадження до майна третьої особи може бути застосована спецконфіскація, її майно може бути знищене або передано у власність держави як захід майнового характеру, передбачений ст. 100 КПК України тощо. Отже, можна зробити висновок, що третя особа щодо майна якої вирішується питання про арешт, має бути учасником підготовчого провадження, їй має бути забезпечена реалізація прав на цьому етапі судочинства.

Звернення до приписів кримінального процесуального законодавства, які визначають процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідчить, що законодавець надав широкий спектр прав зазначеному суб'єкту для відстоювання власних інтересів у кримінальному провадженні на стадії підготовчого провадження, визначив час їх набуття. Окрім зазначеної вище ч. 1 ст. 314 КПК України, ч. 3 ст. 64-2 КПК України містить положення, відповідно до якого третя особа має права та обов'язки, передбачені кодексом для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються арешту майна, та отримує їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України.

Частиною 3 ст. 315 КПК України визначено, що під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу.

Стаття 64-2 КПК України закріплює, що права третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, виникають з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна.

Виходячи з викладеного, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у підготовчому провадженні, має право, наприклад, звернутися до суду з клопотанням про скасування арешту майна, про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, про витребування певних речей чи документів, які б

підтверджували позицію третьої особи щодо її майна тощо.

Однак спроба цього учасника провадження в рамках підготовчого засідання звернутися з клопотаннями або подати заяву до суду натикається на «непорозуміння» з боку останнього, оскільки суд, як правило, взагалі не знає про існування такого учасника провадження, у нього не має матеріалів досудового розслідування, в обвинувальному акті та додатках відсутня конкретна інформація про третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Реєстр матеріалів досудового розслідування не містить конкретизованої інформації.

Дійсно, ч. 2 ст. 291 КПК України встановлено, що обвинувальний акт має містити такі відомості: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 3-1) анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання; 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 7-1) підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими; 8) розмір витрат на залучення експерта

(у разі проведення експертизи під час досудового розслідування); 8-1) розмір пропонованої винагороди викривачу; 9) дату та місце його складення та затвердження.

До обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297-1 цього Кодексу); 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного; 5) довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації (ч. 4 ст. 291 КПК України).

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється (абз. 2 ч. 4 ст. 291 КПК України).

Таким чином, законодавець не вимагає від слідчого, прокурора зазначити в обвинувальному акті або додатках до нього відомості про третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт, і, як наслідок, у суду не має конкретної інформації про цього учасника процесу.

Слід звернути увагу на той факт, що у випадку, коли за наслідками кримінального провадження певна особа може бути потенційно притягнута до майнової відповідальності цивільно-правового характеру шляхом задоволення цивільного позову (наприклад, цивільний позивач) або кримінально-правового характеру

(наприклад, юридична особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження шляхом застосування до неї конфіскації, штрафу), законодавець закріплює обов'язок слідчого, прокурора відображати відповідні відомості або в обвинувальному акті, або в додатках до нього (ст. 291 КПК України). Це є цілком логічним, оскільки результатом притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності може стати паралельна відповідальність інших осіб у межах кримінального провадження. Тому має бути забезпечений захист їх прав на протязі усього судочинства.

Між тим відповідне правило відсутнє відносно третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, яка за наслідками кримінального провадження може бути позбавлена права власності.

Правильність нашої позиції стосовно активної реалізації прав третьої особи вже на стадії підготовчого провадження корелює зміст засад кримінального провадження, які відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України стають у нагоді у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження (ч. 6 ст. 9 КПК України).

Так, відповідно до ч. 3 ст. 21 КПК України кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК України.

До того ж, аналіз змісту ст. 20 КПК України, яка закріплює фундаментальні положення відносно забезпечення права на захист у кримінальному провадженні, дає підстави стверджувати, що третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, є суб'єктом, який має право на захист, отже має бути наділений відповідним процесуальним інструментарієм для його реалізації (ч. 4).

Підсумовуючи наведене вище, зроби́мо деякі **висновки**, які, на наш погляд, можуть визначити вектор удосконалення положень чинного кримінального процесуального законодавства.

1. У разі, коли за наслідками кримінального провадження юридична або фізична особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності або до неї можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового або цивільно-правового характеру, в обвинувальному акті (додатках до нього) має бути відображена інформація про цих учасників кримінального провадження.

2. Третій особі, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має бути забезпечене право участі у підготовчому провадженні. Для цього пропонуємо внести такі зміни до КПК України:

1) ч. 4 ст. 291 КПК України додати п. 6 такого змісту «6) перелік третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт»;

2) у ч. 2 ст. 314 КПК України після слів «представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» додати «третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт».

Список використаних джерел

1. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 30.01.2020 р. у справі №760/6099/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365192>.
2. Ухвала Ємільчинського районного суду Житомирської області від 04.03.2020 р. у справі 279/4554/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87993748>.
3. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 21 березня 2018 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73206065>.

Карпенко М. О. Гарантії реалізації прав третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у підготовчому провадженні

Статтею 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) визначено, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Засада недоторканості прав власності поширюється на всіх суб'єктів, які потрапили в орбіту кримінального провадження і відповідне право яких обмежується.

18 лютого 2016 року КПК України доповнено новим учасником кримінального провадження – третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Цей суб'єкт наділений широким спектром прав для захисту своїх інтересів, оскільки за наслідками кримінального провадження до нього можуть бути застосовані заходи майнового характеру, зокрема він може бути позбавлений права власності.

Незважаючи на змістовні гарантії реалізації прав третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, у кримінальному провадженні, надані законодавцем, все ж таки, виникають питання теоретичного та практичного характеру, що потребують свого вирішення з метою удосконалення статусу цього учасника кримінального процесу.

Слід звернути увагу, що внаслідок недосконалості конструкції статті 314 КПК України третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може залишитися «за бортом» підготовчого провадження. Про це свідчить й аналіз судової практики з цього питання.

Вбачається, що в разі, коли за наслідками кримінального провадження юридична або фізична особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності або до неї можуть бути застосовані інші заходи кримінально-правового або цивільно-правового характеру, в обвинувальному акті (додатках до нього) має бути відображена інформація про цих учасників кримінального провадження.

Робиться висновок, що третій особі, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має бути забезпечене право участі в підготовчому провадженні. Для цього пропонуємо внести такі зміни до КПК України: а) ч. 4 ст. 291 КПК України додати п. 6 такого змісту «б) перелік третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт»; б) у ч. 2 ст. 314 КПК України після слів «представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» додати «третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт».

Ключові слова: кримінальне провадження, майно, підготовче провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт.

Карпенко М. О. Гарантии реализации прав третьего лица, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте, в подготовительном производстве

Статьей 16 Уголовного процессуального кодекса Украины (далее УПК Украины) определено, что лишение или ограничение права собственности в ходе уголовного производства осуществляется только на основании мотивированного судебного решения, принятого в порядке, предусмотренном настоящим Кодексом. Принцип неприкосновенности прав собственности распространяется на всех субъектов, попавших в орбиту уголовного судопроизводства и соответствующее право которых ограничивается.

18 февраля 2016 УПК Украины дополнен новым участником уголовного судопроизводства – третьим лицом, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте. Этот субъект наделен широким спектром прав для защиты своих интересов, поскольку по результатам уголовного производства к нему могут быть применены меры имущественного характера, в частности, он может быть лишен права собственности.

Несмотря на существенные гарантии реализации прав третьего лица, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте, в уголовном производстве, представленные законодателем, все же возникают вопросы теоретического и практического характера, требующие решения с целью усовершенствования статуса этого участника уголовного процесса.

Следует обратить внимание, что вследствие несовершенства конструкции статьи 314 УПК Украины, третье лицо, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте, может остаться «за бортом» подготовительного производства. Об этом свидетельствует и анализ судебной практики по этому вопросу.

Представляется, что в случае, если по результатам уголовного производства юридическое или физическое лицо может быть привлечено к уголовной ответственности или к нему могут быть применены другие меры уголовно-правового или гражданско-правового характера, в обвинительном акте (приложениях к нему) должна быть отражена информация об этих участниках уголовного производства.

Считаем, что третьему лицу, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте, должно быть обеспечено право участия в подготовительном производстве. Для этого предлагаем внести такие изменения в УПК Украины: а) ч. 4 ст. 291 УПК Украины добавить п. 6 следующего содержания «б) перечень третьих лиц, в отношении имущества которых решается вопрос об аресте»; б) в ч. 2 ст. 314 УПК Украины после слов «представителя юридического лица, в отношении которого осуществляется производство» добавить «третьего лица, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте».

Ключевые слова: уголовное производство, имущество, подготовительное производство, третье лицо, в отношении имущества которого решается вопрос об аресте.

Karpenko M. Guarantees for the implementation of the rights of a third party, regarding whose property the issue of arrest is being decided, in preparatory proceedings

Article 16 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter CPC of Ukraine) stipulates that deprivation or restriction of property rights during criminal proceedings is carried out only on the basis of a reasoned court decision adopted in the manner prescribed

by this Code. The principle of inviolability of property rights applies to all entities that have entered the orbit of criminal proceedings and whose respective rights are limited.

On February 18, 2016, the CPC of Ukraine was supplemented by a new participant in the criminal proceedings – a third party, whose property is being resolved for arrest. This entity has a wide range of rights to protect its interests, as it may be subject to property measures as a result of criminal proceedings, in particular, it may be deprived of property rights.

Despite the significant guarantees for the implementation of the rights of a third party, in respect of whose property the issue of arrest is being decided, in criminal proceedings provided by the legislator, questions of a theoretical and practical nature nevertheless arise that require solutions in order to improve the status of this participant in the criminal process.

It should be noted that due to the imperfection of the construction of Article 314 of the CPC of Ukraine, a third party whose property is being seized may remain “outside” the preparatory proceedings. This is evidenced by the analysis of case law on this issue.

It seems that if, based on the results of criminal proceedings, a legal or natural person can be brought to criminal liability or other measures of a criminal or civil law nature can be applied to him, the indictment (annexes to it) should contain information about these participants in the criminal proceedings.

We believe that a third party whose property is being seized should be provided with the right to participate in the preparatory proceedings. To do this, we propose to make the following changes to the CPC of Ukraine: a) Part 4 of Art. 291 of the CPC of Ukraine to add paragraph 6 of the following content “6) a list of third parties in respect of whose property the issue of arrest is being resolved”; b) in Part 2 of Art. 314 of the CPC of Ukraine after the words “representative of the legal entity in respect of which the proceedings are carried out” to add “a third person in respect of whose property the issue of arrest is being resolved”.

Key words: criminal proceedings, property, preparatory proceedings, a third party whose property is being seized.